

SỰ TƯƠNG ĐỒNG VÀ KHÁC BIỆT VỀ Ý CHÍ VÀ SỨC MẠNH CỦA NGƯỜI ANH HÙNG QUA MỘT SỐ SỬ THI HI LẠP VÀ ẤN ĐỘ

NGUYỄN THỊ QUỲNH NHƯ*

TÓM TẮT

Trong các tác phẩm sử thi của Hi Lạp và Ấn Độ, nhân vật anh hùng là nhân vật trung tâm. Ý chí và sức mạnh của họ đều tiêu biểu cho ý chí, nghị lực, sức mạnh thể chất và tinh thần của cả cộng đồng. Bên cạnh đó, cội nguồn ý chí, sức mạnh người anh hùng trong một số sử thi Hi Lạp và Ấn Độ cũng có những điểm khác biệt. Việc tìm hiểu cội nguồn, ý chí sức mạnh của người anh hùng trong những sử thi Hi Lạp và sử thi Ấn Độ qua cái nhìn đối sánh góp phần mang lại cho người đọc một cách cảm nhận sâu sắc, giàu ý nghĩa về những giá trị nghệ thuật độc đáo của sử thi.

Từ khóa: ý chí, sức mạnh, anh hùng, sử thi Hi Lạp, sử thi Ấn Độ.

ABSTRACT

The similarities and differences of heroes' will and strength in some Greek and Indian Epics

In Indian and Greek epics, the heroes are the central character. Their will and power represent for the will, determination, physical and spiritual strength of the community. Besides, the origin of heroes' will and strength also has a lot of differences. The study of the origin of heroes' will and strength in some Greek and Indian epics through a comparative view provides readers a deep and meaningful understanding about the unique actistic value of epics.

Keywords: will, strength, heroes, Greek Epics, Indian Epics.

1. Đặt vấn đề

Sử thi là thể loại tiêu biểu của văn học dân gian, nó chứa đựng mọi mặt tri thức của các dân tộc thời cổ. Sử thi Ấn Độ và sử thi Hi Lạp ra đời từ buổi bình minh lịch sử, cả hai đều là những kiệt tác của kho tàng văn học thế giới.

Trong các tác phẩm sử thi của hai dân tộc, nhân vật anh hùng là nhân vật trung tâm, là đại diện cho sức mạnh thể chất và tinh thần, cho ý chí và nghị lực của cả cộng đồng. Các nhân vật anh hùng đều thể hiện khát vọng lí tưởng thời đại

và được ca ngợi với những phẩm chất tuyệt vời, tất cả vì mục đích cao cả hướng về cộng đồng. Bên cạnh đó, ý chí, sức mạnh của người anh hùng trong các tác phẩm sử thi của hai dân tộc cũng có những điểm khác biệt. Chính sự khác biệt ấy làm nên màu sắc phong phú và đa dạng cho kho tàng sử thi.

Bài viết đi vào tìm hiểu những điểm tương đồng và khác biệt về ý chí và sức mạnh của người anh hùng qua một số sử thi Hi Lạp như *Iliad* và *Odyssey* và một số sử thi Ấn Độ như *Ramayana*,

* ThS, Trường Đại học Đà Lạt

Mahabharata thông qua những nội dung sau: 1) Ý chí và sức mạnh tự thân của người anh hùng; 2) Ý chí và sức mạnh tiếp lĩnh từ thần linh, đạo sĩ; và 3) Ý chí và sức mạnh tiếp lĩnh từ những người mẹ, người vợ và cuối cùng là một cách kiến giải những tương đồng và khác biệt.

2. Sự tương đồng và khác biệt về ý chí và sức mạnh của người anh hùng

2.1. Ý chí và sức mạnh tự thân của người anh hùng

Thông qua mối quan hệ của nhân vật anh hùng với đề tài và cốt truyện, sử thi Hi Lạp và sử thi Ấn Độ đều xây dựng được những nhân vật anh hùng - nhân vật trung tâm của sử thi. Họ là những vị tướng lĩnh với vẻ đẹp ngoại hình vượt trội, lòng dũng cảm, ý chí lập công, luôn khát khao giành chiến thắng để đem lại vinh quang cho cộng đồng. Nói về nhân vật sử thi, E. M. Meletinski cho rằng: “*Sử thi anh hùng bao hàm một bức tranh hoàn chỉnh của nhân dân dưới hình thức kể chuyện anh hùng về quá khứ. Thế giới sử thi lí tưởng và nhân vật dũng sĩ trong sự thống nhất hài hòa của chúng – đó là những nhân tố chủ yếu của nội dung sử thi anh hùng*” [8, tr.122].

Lòng dũng cảm là phẩm chất chủ yếu của nhân vật người anh hùng trong sử thi Hi Lạp và sử thi Ấn Độ. Lòng dũng cảm thôi thúc người anh hùng hành động lập những chiến công hiển hách. Họ không chỉ chiến đấu dũng cảm mà còn có những tình cảm đáng quý: biết đau đớn, biết căm giận, biết oán hờn và biết yêu thương. Có như vậy, người anh hùng mới tổng hợp được sức mạnh toàn diện cả thể chất lẫn tinh thần để có thể đương đầu với kẻ thù trong mọi tình huống.

Bên cạnh đó, người anh hùng trong

sử thi Hi Lạp và sử thi Ấn Độ đều là những con người xuất sắc, năng lực phi thường. Họ đã lập được những chiến công kì tích vang dội mãi mãi lưu danh hậu thế. Trên chiến trường, người anh hùng Achilles trong sử thi *Iliad* của Hi Lạp luôn hăng hái xung phong đi đầu, không ai có thể ngăn cản bước tiến của chàng. Chàng đã triệt hạ 12 thành trên đường thủy và 11 thành trên đường bộ. Và cũng chính chàng chứ không ai khác, từ khi xuất trận đến khi giết được Hector, đã hạ tất cả 12 danh tướng cùng rất nhiều binh sĩ Troy. Cũng như vậy, nhân vật Bhima trong sử thi *Mahabharata* tạo nên chiến công lừng lẫy. Trong ngày giao tranh thứ tư, Bhima đã giết 8 người em của Đuryôđana, có lúc bị thương máu loang khắp thân thể nhưng chàng vẫn đứng hiên ngang trên chiến địa như một ngọn lửa rừng rực thiêu đốt toàn bộ kẻ thù. Chàng Rama trong *Ramayana* cũng thể hiện tài năng và chiến công oanh liệt trong trận chiến với quỷ vương. Trong cuộc chiến ác liệt diễn ra, Ravana bắn một trận tên mưa vào Rama, nhưng tất cả đều trở nên bất lực trước tài năng của Rama.

Nhân vật người anh hùng trong sử thi Hi Lạp và sử thi Ấn Độ dường như làm chủ hoàn toàn cả chiến trường. Họ xuất hiện trên trận địa với khí thế hiên ngang, dũng mãnh, với ý chí và sức mạnh phi thường. Anh hùng Achilles trong sử thi *Iliad* khi xung trận thì: “*Như một ngọn lửa thần kì bốc lên trong các thung lũng, của một ngọn núi khô, đốt cháy cây cối rậm rạp, rồi cuộn cuộn lan ra sự sợ hãi khắp nơi*” [7, tr.83]. Khi trông thấy Achilles, một nổi kinh hoàng ghê gớm lan tỏa khắp quân Troy. Achilles mạnh

mẽ và kiêu hùng, xông lên dồn đuổi các toán quân Troy giết chết 24 danh tướng Troy. Trong sử thi Ấn Độ, những người anh hùng cũng thể hiện được sức mạnh vô song qua những chiến công kì tích. Acgiuna trong *Mahabharata* thể hiện năng lực phi thường với những kì tích trên chiến trường. Lúc Acgiuna xuất hiện trên chiến địa, đất rung rầm rập dưới bánh xe của chàng: “*Từ chiếc cung thần Gandīva, tên vun vút tuôn ra như một dòng suối*” [2, tr.505]. Mười tám ngày chiến trận là 18 ngày giao tranh quyết liệt, Acgiuna tham gia rất nhiều trận đấu với những bậc thầy về lĩnh vực cung tên. Acgiuna tranh tài với ông của mình là Bhisma, cả hai người cùng được ví là trang hảo hán kiệt xuất trên đời. “*Thời đại sử thi là thời đại chinh chiến, thời đại của đối đầu, giao tranh quyết liệt và triền miên*” [4, tr.7]. Chính vì vậy, nhân vật người anh hùng trong sử thi Hi Lạp và sử thi Ấn Độ đều lập nên những chiến công, kì tích vang dội khẳng định khả năng phi thường của mình. Họ xứng đáng là đại diện cho khát vọng chiến thắng của mọi thời đại.

Bên cạnh những điểm tương đồng, ý chí và sức mạnh tự thân của người anh hùng trong hai sử thi còn có những điểm khác biệt. Sự khác biệt ấy thể hiện rõ qua những xung đột Thiện – Ác, xung đột nội tâm của bản thân người anh hùng; ý chí của người anh hùng trong sự dung hòa giữa đời và đạo; nhân vật anh hùng và các mối quan hệ.

2.1.1. Nhân vật anh hùng với những xung đột Thiện - Ác

Trong sử thi Hi Lạp, nhân vật anh hùng được phân biệt, cấu thành bằng những số phận, địa vị khác nhau chứ không phải bằng chính hay tà. Ngược lại,

người anh hùng trong sử thi Ấn Độ lại được chạm khắc bằng những đường nét tốt đẹp hay xấu xa, cao cả hay thấp hèn. Trong *Ramayana*, nhân vật Rama, Xita, Lakmana, Hanuman... là những con người đẹp đẽ, cao thượng; còn Ravana và bè lũ chỉ là những nhân vật xấu xa, đen tối. Cũng như vậy, người anh hùng trong sử thi *Mahabharata* có sự phân biệt chính nghĩa và phi nghĩa thể hiện khá rõ trong sự đối lập giữa những người theo các nguyên tắc đạo đức. Đuryôđana tham lam, ích kỉ, vì tranh giành vương quyền mà gây ra chiến tranh. Các Pandava, những người anh hùng thuần khiết có lòng yêu thương con người, nhân ái, vị tha. Họ cố gắng hết sức để chiến tranh không nổ ra. Mọi cuộc giảng hòa với phe Kôrava cũng chỉ hướng đến mục đích duy nhất ấy.

Như vậy, sử thi Hi Lạp và sử thi Ấn Độ đều xây dựng hình tượng người anh hùng với khí thế tiến công hùng dũng và đầy uy lực. Tuy nhiên, người anh hùng ở hai bên chiến tuyến trong sử thi Hi Lạp vì danh dự của bộ tộc mà lập nên những chiến công vang dội, chiến tranh không phân biệt chính nghĩa hay phi nghĩa, và trên chiến trường họ không giảng hòa giữa những nguyên tắc đạo đức Thiện – Ác như người anh hùng trong sử thi Ấn Độ.

Tuy nhiên, cội nguồn của ý chí và sức mạnh của người anh hùng trong sử thi thường bị chi phối bởi nhiều mối quan hệ, xung đột: quan hệ với bản thân – xung đột nội tâm; quan hệ với các nguyên tắc, đạo lí ứng xử truyền thống của cộng đồng – quan hệ với đạo và đời.

2.1.2. Nhân vật anh hùng – xung đột nội tâm

Khác với nhân vật anh hùng trong

sử thi Hi Lạp, những con người chiến đấu vì sự nghiệp vẻ vang, chỉ chú ý tới hành động và ít khi có sự chiêm nghiệm về lí tưởng đạo đức thì nhân vật anh hùng trong sử thi Ấn Độ lại có biểu hiện khác. Do đặc thù của xung đột Thiện – Ác trong sử thi Ấn Độ nên xung đột này không chỉ dừng lại bên ngoài giữa các nhân vật với nhau mà còn thể hiện trong sự giằng xé nội tâm nhân vật.

Trong *Ramayana*, xung đột giữa Rama và quỷ vương Ravana là xung đột Thiện – Ác. Rama chiến đấu với Ravana vì cái đẹp mà nàng Xita là hiện thân. Song dù Ravana bị tiêu diệt và Xita trở về với chàng thì thay cho niềm vui chiến thắng và hội ngộ lại là nỗi buồn và sự giận dữ trong Rama. Xung đột Thiện – Ác lúc này trở thành xung đột trong nội tâm nhân vật, khi có sự giằng co giữa tình yêu và danh dự. Rama nghi ngờ sự trong trắng của vợ. Nếu chấp nhận nàng, chấp nhận tình yêu thì danh dự bị sỉ nhục, nếu giữ danh tiếng thì chà đạp tình yêu mà bấy lâu Rama đã dành trọn cho Xita. Cuối cùng, thần Lửa đã minh chứng cho sự trong trắng vẹn vẹn của Xita và xung đột nội tâm của Rama được giải tỏa.

Trong sử thi *Mahabharata*, người anh hùng không chỉ tập trung ở hành động bên ngoài mà còn chú ý soi rọi những “*hành động bên trong*”, xung đột bên trong giữa Dhacma (*bổn phận, đạo lí*) và Adhacma (*của cải, sự thịnh vượng*). Ánh sáng và bóng tối nhiều khi lẫn khuất trong tâm hồn người anh hùng. Ngay cả Yuhitira, một người anh hùng đạo cao đức trọng cũng không phải luôn luôn chiến thắng trong cuộc chiến tâm hồn giữa Dhacma và Adhacma.

Nếu sử thi Hi Lạp chỉ dừng lại ở

việc tái hiện xung đột giữa các dân tộc xa lạ thì sử thi Ấn Độ lại tiến xa hơn nữa khi miêu tả xung đột thiện và ác, ánh sáng và bóng tối trong tâm hồn mỗi nhân vật. Qua xung đột Dhacma – Adhacma, sử thi Ấn Độ cho thấy cái anh hùng trong quan niệm của người Ấn Độ là không bao giờ tách rời các tiêu chuẩn đạo đức, nó bao hàm cái cao thượng, vị tha và yêu chuộng hòa bình.

2.1.3. Ý chí của người anh hùng trong sự dung hòa giữa đời và đạo

Khác với nhân vật anh hùng trong sử thi Hi Lạp, những con người luôn hướng về phía lí tưởng cao cả, đem tất cả sức mạnh thể chất và tinh thần của mình để phục vụ cho lợi ích cộng đồng; người anh hùng trong sử thi Ấn Độ còn mang trong mình sự dung hòa giữa đời và đạo, nhập thế và siêu thoát.

Trong thần thoại Ấn Độ có một câu chuyện phản ánh xung đột trên rất sâu sắc. Câu chuyện được kể như sau: Thế giới thần linh bị con quỷ Takara quấy rối, các thần biết ngoài con trai thần Siva thì không ai có thể tiêu diệt được nó. Nhưng Siva lại theo chủ nghĩa khổ hạnh, thề thốt không yêu, không lấy vợ. Vì vậy các thần bèn tìm cách bắt Siva phải lấy Uma, con gái thần núi làm vợ. Họ phái thần tình yêu Kama làm nhiệm vụ. Kama đã bắn một mũi tên trúng vào tim Siva khiến Siva thổn thức, đành bỏ cuộc tu luyện và lấy vợ. Câu chuyện trên thể hiện chủ nghĩa khổ hạnh dù có sức mạnh và uy linh đến đâu cũng không thể thắng sức mạnh tự nhiên của con người. Nhân vật anh hùng trong sử thi *Ramayana* cũng ẩn chứa những đặc điểm mà mẫu truyện thần thoại đã nêu. Qua đó, hình ảnh người anh hùng hiện lên “*vừa mang màu*

sắc tôn giáo, vừa phi tôn giáo” [6, tr.97].

Sử thi *Iliad* và *Odyssey* chủ yếu quan tâm đến xung đột dân tộc, khắc họa nhân vật anh hùng trong chiến tranh khốc liệt nên thời gian trần thuật ngắn, tập trung vào giai đoạn cao trào. Chẳng hạn trong *Iliad* là mấy ngày cuối của cuộc chiến tranh thành Troy, trong *Odyssey* là sáu tuần cuối cùng trong cuộc hành trình mười năm của Ulysses, tức là chỉ cắt ra một phần ngắn của cốt truyện truyền thuyết. Còn trong *Ramayana*, thời gian kéo dài, mở rộng rất nhiều, bao trùm trọn vẹn cả cuộc đời nhân vật. Nhân vật Rama trong *Ramayana* được khắc họa qua những biến cố xảy ra trong cuộc đời theo các giai đoạn. Mặt khác, nhân vật này dường như ít bị quyến rũ bởi cõi Niết Bàn. Cái mà chàng khao khát là tình yêu trong thế giới thực tại. Cũng như vậy, *Mahabharata* không chỉ tập trung vào 18 ngày chiến trận mà bao trùm gần như toàn bộ cuộc đời của các anh hùng từ khi sinh ra cho tới tận kết thúc, khi họ từ bỏ trần gian này để sang thế giới bên kia. Trong khi lí tưởng anh hùng là lí tưởng duy nhất đối với người anh hùng Hi Lạp thì lí tưởng anh hùng chỉ là một phương diện trong hệ thống các lí tưởng đạo đức – xã hội của người anh hùng trong *Mahabharata* mà thôi.

Khác với người anh hùng trong sử thi Ấn Độ, người anh hùng trong sử thi Hi Lạp không chịu sự chi phối của lí tưởng tôn giáo, họ luôn khao khát vòng nguyệt quế vinh quang chiến thắng trên chiến trường, như Achilles đã từng nói với mẹ: “*Nhưng giờ đây con chỉ mong sao được lừng lẫy danh thơm, dù mẹ yêu con xin đừng tìm cách giữ con ở ngoài cuộc chiến*” [7, tr.84].

Như vậy, nhân vật anh hùng ở sử thi Hi Lạp và sử thi Ấn Độ có những nét khác biệt qua đời sống tâm linh trong tâm hồn người anh hùng. Nếu người anh hùng Ấn Độ luôn dung hòa giữa đời và đạo, hình ảnh người anh hùng vừa mang màu sắc tôn giáo vừa phi tôn giáo thì người anh hùng Hi Lạp mang lí tưởng thuần nhất hơn, mục đích chính của họ chỉ là chiến đấu cho vinh quang cộng đồng.

2.2. Ý chí và sức mạnh tiếp linh từ thần linh, đạo sĩ

Hệ thống nhân vật đạo sĩ trong sử thi Ấn Độ hết sức đông đảo, nó có ảnh hưởng và tương tác tới lí tưởng anh hùng của các chiến binh. Lí tưởng của người anh hùng Koxatrya bị nhào nặn theo lí tưởng tôn giáo Balamôn. Khác với sử thi Ấn Độ, sử thi Hi Lạp chủ yếu nhấn mạnh uy quyền của thần linh, các thần tham gia vào từng trận đấu và quyết định sự thắng lợi của người anh hùng.

Nhân vật đạo sĩ có một vị trí đặc biệt quan trọng chi phối lí tưởng anh hùng của các chiến binh. Chia sẻ lí tưởng tôn giáo của đạo sĩ, người anh hùng trong *Mahabharata*, *Ramayana* vừa chiến đấu, vừa suy tư, đề cao chiến thắng tâm linh. Trước khi mở màn chiến tranh, Acgiuna trong *Mahabharata* từ chối chiến đấu không phải vì hèn nhát, sợ hãi mà lúc này lòng trắc ẩn, đức vị tha, yêu chuộng hòa bình trong chàng trở dậy mạnh mẽ, khát vọng lập chiến công chìm khuất: “*Nếu chúng ta chiến thắng, chúng ta được hưởng giàu sang và khoái lạc, nhưng chúng ta đã dính máu, vinh quang của chúng ta sẽ biến thành hư vô. Nếu họ thắng, chúng ta phải khát thực để sống, nhưng chúng ta không tàn sát kẻ thù, thất bại của chúng ta trở thành chiến thắng*”

tâm linh” [5, tr.47]. Trong *Ramayana*, nhân vật đạo sĩ Vivamitra rất được đề cao. Khi biết tin ông đến cung điện, cha của Rama vội vàng ra đón tiếp. Vị đạo sĩ là cố vấn cho nhà vua, yêu cầu nhà vua cho Rama theo mình học đạo, Vivamitra nói những lời lẽ hết sức thuyết phục: “*Một hạt giống nếu cứ nằm luôn dưới gốc cây mẹ sẽ bị cắn cồi mà cho đến khi nó đem trồng ở nơi khác. Rama sẽ sống trong sự chăm sóc ân cần của tôi, và cậu ta hoàn toàn yên ổn. Nhưng cuối cùng, rồi cậu ta sẽ xa tôi. Người trần, ai cũng vậy, khi đến lúc đều phải ra đi và tìm sự trưởng thành bằng con đường riêng của mình.*” [9, tr.21]. Cuối cùng, người anh hùng Rama và Lakmana đã theo người đạo sĩ để cầu kinh, nghe giảng đạo. Vì vậy, người anh hùng của *Ramayana* đội lên đầu lí tưởng Balamôn (bổn phận tôn giáo Dhacma của đẳng cấp mình) tạo nên loại nhân vật đặc biệt: người anh hùng vai mang cung tên, mặc áo vỏ cây, tóc tết, sống khổ hạnh trong rừng, nhân vật anh hùng – đạo sĩ. Tùy từng giai đoạn, từng thời kì mà lí tưởng này lần ạt lí tưởng kia tạo cho nhân vật những tính cách và hành động khi thì chịu đựng, nhẫn nhục, khi thì quyết liệt, năng động.

Nếu trong sử thi Ấn Độ, nhân vật đạo sĩ có vai trò quan trọng chi phối lí tưởng của người anh hùng thì trong sử thi Hi Lạp, sự xuất hiện của thần linh như một ánh hào quang tô đậm sức mạnh, giá trị của người anh hùng. Các thần luôn theo dõi và giúp đỡ người anh hùng trong suốt cuộc chiến tranh. Sự thắng bại của mỗi bên tham chiến đều có sự can thiệp của thần thánh. Các thần trong *Iliad* tham gia vào cuộc chiến như những chiến binh dũng cảm, họ chiến đấu và giúp đỡ người

anh hùng. Khi Achilles xuất trận, Hera đã triệu tập các thần và ra lệnh cho hai thần Poseidon và Athena phải giúp đỡ Achilles và làm cho chàng giành được một thắng lợi lớn. Zeus sai Athena xuống rõ thần đơn cho Achilles khỏi đói. Thần Hephaestus rèn vũ khí cho người anh hùng, đem lửa giao chiến với thần sông Xante cứu Achilles khỏi cơn nguy hiểm. Trong chiến công đánh bại Hector, nữ thần Athena giả dạng em của Hector để đánh lừa Hector.

Như vậy, sử thi Ấn Độ đã xây dựng hình tượng người anh hùng trong mối quan hệ với nhân vật người đạo sĩ. Mọi thành công hay thất bại của người anh hùng đều do tầng lớp đạo sĩ chi phối. Trong khi đó, sử thi Hi Lạp xây dựng hình tượng người anh hùng trong mối quan hệ với thần linh. Thần linh có mặt kịp thời tìm mọi cách giúp đỡ viên tướng mà mình bảo hộ. Tuy nhiên, dù cho người anh hùng trong sử thi Hi Lạp và sử thi Ấn Độ bị chi phối bởi nhân vật thần linh hay nhân vật đạo sĩ thì yếu tố quyết định thành công trong mọi cuộc giao tranh với kẻ thù vẫn là sức mạnh, tài năng, lòng dũng cảm của người anh hùng.

2.3. Ý chí và sức mạnh tiếp linh từ những người mẹ, người vợ

Trong các tác phẩm sử thi, hình ảnh những người phụ nữ luôn xuất hiện, chiếm vị thế quan trọng trong đời sống tinh thần của nhân vật người anh hùng. Nếu những người mẹ, người vợ trong sử thi Hi Lạp chỉ là nền tảng làm nổi bật khí phách anh hùng, tinh thần quả cảm của người anh hùng thì người phụ nữ trong sử thi Ấn Độ có vai trò thúc giục các anh hùng hành động hoàn thành bổn phận của

mình. Những lời khuyên của người mẹ, người vợ trong sử thi Hi Lạp chỉ dừng lại ở mức độ riêng tư, cá nhân còn những lời khuyên của người mẹ, người vợ trong sử thi Ấn Độ là các thuyết giảng, tranh luận giúp người anh hùng hướng đạo tinh thần, đi đúng với bổn phận Koxatrya.

Ở sử thi *Iliad*, nữ thần Thetis rơi lệ khuyên con rút khỏi cuộc chiến: “*Con ơi! Con nói như vậy thì số mệnh con sẽ rất ngắn ngủi! Vì Hector chết rồi, lập tức sẽ đến ngày tận số của con*” [7, tr.66]. Những lời nói của Thetis không lay chuyển được ý chí của Achilles. Con người ai cũng phải chết nhưng cái chết vinh quang nhất là cái chết trên chiến trường với những chiến công oanh liệt. Andromac khuyên chồng ở lại trong thành để con chàng không trở thành mồ côi và vợ chàng không trở thành góa bụa. Nhưng Hector đã từ chối Andromac, chàng không muốn nhìn thấy vợ con, gia đình và người Troy bị người khác bắt và lôi đi. Mẹ Hector cũng khóc than thảm thiết, một tay mở áo, một tay vạch vú khuyên con tôn trọng bầu vú này và thương lấy mẹ: “*Con hãy đánh lui kẻ địch, nhưng ở trong thành mà đánh ra, đừng đối diện đương đầu với tên khốn kiếp ấy*” [7, tr.100]. Mẹ chàng khóc lóc như vậy cũng không lay chuyển được ý chí quyết tâm chiến đấu của chàng. Trong *Odyssey*, nàng Penelope thủy chung đợi chồng suốt bao năm trời nhưng vẫn có những giây phút yếu đuối, nghi ngờ vì tuyệt vọng trước sự biệt vô âm tín của chồng.

Khác với hình ảnh những người phụ nữ yếu đuối trong sử thi Hi Lạp, ở sử thi Ấn Độ, những người mẹ, người vợ là những người có tính cách mạnh mẽ. Họ

khuyên ngăn người anh hùng đi đúng với con đường đạo lí. Trong *Ramayana*, nàng Xita luôn bên cạnh Rama những lúc khó khăn nhất, luôn khẳng định tình yêu thủy chung son sắt với chồng. Khi bị nghi ngờ trinh tiết, nàng đã nhảy vào lửa để chứng minh sự trong trắng của mình. Với *Mahabharata*, hoàng hậu Gandhari khuyên con nên làm hòa với anh em Pandava: “*Ở đâu có chính nghĩa, ở đó có chiến thắng, có vinh quang*” [5, tr.54]. Đuryôđana không nghe lời dạy bảo vẫn tiếp tục con đường lầm lạc của mình. Trái với Đuryôđana, anh em Pandava luôn nghe theo lời dạy bảo cũng như ý kiến của mẹ. Sau khi trốn khỏi lâu đài bằng sáo, Kunti và các Pandava đến trú ngụ trong một gia đình Balamôn. Được biết về việc yêu quái hoành hành, Kunti bảo Bhima nhận nhiệm vụ đi tiêu diệt yêu quái. Yuhitira không chịu để Bhima dấn thân vào nơi nguy hiểm. Mẹ Kunti dạy cho các con về bổn phận của người anh hùng: “*Trong nhiều năm trời chúng ta đã được sống sung sướng trong ngôi nhà của người Balamôn. Vì ân nghĩa là đạo đức cao đẹp nhất của con người, đòi hỏi phải đền đáp lại lợi lộc mình đã được hưởng, bằng cách lấy ân báo ân*” [2, tr.110]. Nếu không phải báo ân thì bổn phận của người anh hùng là phải tiêu diệt cái ác để cứu dân lành.

Rõ ràng, có sự khác biệt trong mối quan hệ giữa người anh hùng và người phụ nữ trong hai sử thi Hi Lạp và Ấn Độ. Trước khi người anh hùng ra trận, Thetis, Andromac hay Hecuba trong sử thi *Iliad* lo sợ chồng con mình ra trận sẽ không có ngày về nên họ lấy danh nghĩa là mẹ, là vợ của người anh hùng để khuyên can và những tiếng than khóc chồng con chỉ

nhằm tôn vinh tài năng của người anh hùng. Còn ở sử thi Ấn Độ, những lời khuyên, những tiếng than khóc của Kunti, Đrôpađi đều cho thấy họ là những người hiểu đạo lí Đhacma, dù biết con đường mà người anh hùng đang đi là con đường chết nhưng họ vẫn mỉm cười, vì sự hi sinh ấy là rất xứng đáng.

3. Thứ lí giải nguyên nhân của sự tương đồng và khác biệt

Nguyên nhân dẫn đến sự tương đồng của hình tượng người anh hùng trong sử thi Hi Lạp và sử thi Ấn Độ xuất phát từ cơ sở lịch sử, xã hội của thời đại anh hùng. Bên cạnh đó, sự tương đồng về thể loại, về tư duy thần thoại cũng phản ánh sự gặp gỡ của hai sử thi.

Cơ sở xã hội của sử thi Hi Lạp, Ấn Độ ra đời dựa trên giai đoạn cuối của chế độ công xã thị tộc đến giai đoạn đầu của chế độ chiếm hữu nô lệ, khi nhà nước hình thành và có sự phân chia giai cấp. Chiếu cầu nối của hai giai đoạn này là xã hội loài người từ lạc hậu đã dần đi đến thức tỉnh tâm hồn của đời sống nguyên thủy. Con người từ trong bản chất tự nhiên và xã hội của mình đã mang những phẩm chất tâm hồn. Với cơ sở lịch sử xã hội thời đại anh hùng, nhân vật anh hùng trong sử thi chính là những nhân vật xuất phát từ các tù trưởng trong bộ tộc, bộ lạc, những vị vua có thật trong lịch sử.

Về mặt thể loại, các tác phẩm của sử thi Hi Lạp và sử thi Ấn Độ đều thuộc thể loại sử thi anh hùng. Nhân vật người anh hùng là nhân vật trung tâm trong các sử thi. Xây dựng hình tượng người anh hùng – con người xuất sắc về ngoại hình, sử thi thường xây dựng với một tầm vóc đẹp và kích thước lớn lao. Sử thi cũng tập trung ca ngợi lòng dũng cảm, ý chí, nghị

lực và tài năng phi thường của người anh hùng. Họ luôn mang trong mình lí tưởng cao cả, khát vọng lớn lao. Và lí tưởng đó đã giúp cho người anh hùng làm nên những chiến công hiển hách, mang lại quyền lợi, danh dự và hạnh phúc cho cả cộng đồng dân tộc.

Thoát thai từ thần thoại, tư duy con người trong thời kì hình thành sử thi vẫn sùng bái những lực lượng siêu nhiên. Chính vì vậy, cả sử thi Hi Lạp và sử thi Ấn Độ đều lấy thần thoại làm đề tài và phương tiện miêu tả. Thần thoại Hi Lạp vô cùng phong phú với hàng ngàn vị thần bất tử, chưa kể các vị bán thần. Những cái gì thuộc về con người đều không xa lạ với thần linh, các vị thần cũng có cuộc sống tình cảm như người trần thế: Hờn giận, ghen tuông, đau khổ, nhân từ, thủy chung, bội ước. Trong sử thi Hi Lạp, đặc biệt là *Iliad*, có mặt đầy đủ các thần tham gia vào các phe phái trong cuộc chiến thành Troy. Thần thoại Ấn Độ rất phong phú, đậm chất trữ tình và tinh thần nhân đạo sâu sắc. Thần thoại diễn tả những nguyện vọng, những thắc mắc, các điều lo âu, sợ hãi, rung cảm; những nhận xét và phát kiến đầu tiên về các hiện tượng thiên văn, vũ trụ. Tăng lữ Bàlamôn ghi chép thần thoại ở các địa phương rồi sắp xếp lại thành tập Rig Vêđa, đó là những câu ca, bài hát ca ngợi các lực lượng thiên nhiên mà con người tôn thờ và sùng bái.

Bên cạnh những điểm tương đồng, cội nguồn ý chí, sức mạnh của người anh hùng trong sử thi Hi Lạp và sử thi Ấn Độ cũng có những điểm khác biệt. Sự khác biệt này được lí giải ở những cấp độ khác nhau về tôn giáo, về cơ sở lịch sử xã hội, về hệ tư tưởng giữa phương Tây và

phương Đông.

Tôn giáo trong thời đại Homer là đa thần giáo thần thoại. Người Hi Lạp xây dựng cho mình một thế giới thần linh có hệ thống: *“Thần trong niềm tin tôn giáo của người Hi Lạp cổ, theo cách nói của Mác, là biểu tượng của tự nhiên và bản thân các hình thái xã hội được trí tưởng tượng dân gian chế biến đi một cách nghệ thuật – không tự giác”* [6, tr.34]. Khác với tôn giáo Ấn Độ, tôn giáo của người cổ Hi Lạp không có một hệ thống tín điều chặt chẽ, ràng buộc con người. Các vị thần của Homer là sản phẩm của một tư tưởng thế tục, của một trí tưởng tượng tự do chứ không phải sản phẩm của một nền nghệ thuật tôn giáo. Trong khi đó, tôn giáo nắm độc quyền thống lĩnh tinh thần Ấn Độ lúc bấy giờ là đạo Bàlamôn. Đạo này do tăng tử Bàlamôn khai sinh, tuyên truyền học thuyết bất di bất dịch, thuyết luân hồi, nghiệp báo. Những đạo sĩ Bàlamôn đã đem vào sử thi tinh thần tôn giáo để khẳng định địa vị thống trị và nguồn gốc thần thánh của đẳng cấp Bàlamôn. Nhân vật đạo sĩ có một vị trí đặc biệt quan trọng trong tác phẩm, không những trở thành một đối trọng với nhân vật anh hùng mà còn mang theo quan điểm thống lĩnh trong cái nhìn thế giới. Lí tưởng anh hùng của chiến binh bị nhào nặn theo lí tưởng tôn giáo của tu sĩ.

Nhân vật anh hùng là yếu tố trung tâm trong thế giới nghệ thuật sử thi. Giống với cơ sở lịch sử của sử thi Hi Lạp, sử thi Ấn Độ là bức tranh hoành tráng trong xã hội Ấn Độ, ở buổi giao thời cuối thời kì công xã thị tộc, đầu thời kì chiếm hữu nô lệ với những chuyển biến lớn lao, dữ dội. Người Ấn Độ luôn

đi tìm một lẽ sống mà họ cho là tốt đẹp. Khác với những vị anh hùng của bộ tộc, bộ lạc, những thủ lĩnh quân sự của Hi Lạp; những vị thủ lĩnh trong xã hội Ấn Độ trở thành điểm hội tụ những khát khao mãnh liệt của dân tộc và nhân loại không những về sức mạnh thể chất, tinh thần mà còn thể hiện sức mạnh đạo lí, khát vọng tâm linh. Tất cả điều này phản ánh trong hình tượng nhân vật anh hùng sử thi Ấn Độ, tạo nên kiểu mẫu anh hùng riêng, mang đặc trưng văn hóa phương Đông, đó là người anh hùng đạo đức – tâm linh, hướng tới sự hòa điệu muôn thuở của vũ trụ. Vì vậy, khác với sử thi Hi Lạp, sử thi Ấn Độ luôn đặt nhân vật anh hùng trước sự lựa chọn những giá trị đối lập: đạo và đời, nhập thế và siêu thoát, luân hồi và giải thoát, thế xác và tâm linh... Chủ quan hóa những xung đột bên ngoài vào bên trong nội tâm nhân vật, khiến người anh hùng một mặt chịu đựng sự ràng buộc của đam mê trần thế mãnh liệt, mặt khác luôn vươn tới những khát vọng tâm linh huyền bí. Hành động trở thành phương tiện để bộc lộ tính cách, phẩm chất, quan niệm về nhân vật anh hùng. Người anh hùng trong sử thi Ấn Độ hành động không chỉ nhân danh vinh quang và lòng dũng cảm, mà còn thực hiện những chuẩn mực đạo đức cao cả, hướng tới hòa hợp và giải thoát. Điều này xuất phát từ mối quan hệ giữa cá nhân và vũ trụ, là đặc trưng tư duy phương Đông – tư duy Ấn Độ.

Văn hóa Hi Lạp và văn hóa Ấn Độ phát triển hết sức đa dạng và phong phú. Hai nền văn hóa này đã phát triển đến đỉnh cao của văn hóa cổ đại và vẫn còn nguyên giá trị cho tới ngày nay. Tuy nhiên, do những đặc điểm của lịch sử xã

hội ở Hi Lạp và Ấn Độ khác nhau nên đã tạo ra những nét độc đáo khác nhau trong văn học Hi Lạp và Ấn Độ. Người phương Tây luôn hướng ngoại, chú ý đến những giá trị vật chất, coi trọng cái cá biệt cụ thể. Người phương Đông coi trọng đời sống tâm linh, luôn luôn chiêm nghiệm hướng nội. Chính cái nhìn khác nhau về con người, về vũ trụ đã chi phối đến sáng tác cũng như cách đánh giá, nhìn nhận văn chương của người phương Đông và người phương Tây.

4. Kết luận

Hình tượng người anh hùng luôn là hình ảnh trung tâm nổi bật của toàn bộ tác phẩm sử thi. Tìm hiểu sử thi Hi Lạp

và sử thi Ấn Độ giúp chúng ta nhận ra những tương đồng và khác biệt trong việc khắc họa cội nguồn ý chí, sức mạnh của nhân vật anh hùng, cũng như bước đầu lí giải cho những tương đồng và khác biệt đó. Sử thi Hi Lạp và sử thi Ấn Độ chính là nền văn hóa sống động của nhân dân Hi Lạp và nhân dân Ấn Độ. Việc nghiên cứu và tìm hiểu về sử thi giúp cho người đọc có cái nhìn đầy đủ hơn về nét đẹp trong văn hóa phương Tây và văn hóa phương Đông, hướng đến việc giữ gìn những giá trị quý báu của sử thi mà cho đến ngày nay nó vẫn còn đọng lại trong tâm trí của biết bao con người.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. F. Ăngghen (1961), *Nguồn gốc của gia đình, của chế độ tư hữu và của nhà nước*, Nxb Sự thật, Hà Nội.
2. Cao Huy Đình, Phạm Thùy Ba (dịch) (1979), *Mahabharata*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.
3. Lê Bá Hán, Trần Đình Sử, Nguyễn Khắc Phi (đồng chủ biên) (2009), *Từ điển thuật ngữ Văn học*, Nxb Giáo dục, Hà Nội.
4. Phan Thị Hồng (2006), *Sử thi anh hùng Tây nguyên - Hệ thống nhân vật trong mối quan hệ với đề tài – cốt truyện*, Đề tài nghiên cứu khoa học cấp Bộ.
5. Phan Thu Hiền (1999), *Sử thi Ấn Độ - Mahabharata* (tập 1), Nxb Giáo dục, Hà Nội.
6. Nguyễn Thị Mai Liên (1998), “Màu sắc tôn giáo và phi tôn giáo trong hình tượng nhân vật sử thi *Ramayana*”, *Tạp chí Nghiên cứu Đông Nam Á*, (2), tr. 97-100.
7. Phan Thị Miến (2001), *Iliad và Odyssey*, Nxb Văn học, Hà Nội.
8. 8.E.M. Meletinski (1974), “Về nguồn gốc sử thi anh hùng”, *Tạp chí Văn học*, (1), tr.112-125.
9. Đào Xuân Quý (dịch) (1985), *Ramayana – Sử thi Ấn Độ*, Nxb Đà Nẵng.

(Ngày Tòa soạn nhận được bài: 21-5-2014; ngày phản biện đánh giá: 01-7-2014;
ngày chấp nhận đăng: 15-7-2014)